

HET WOORD VAN DE WEEK

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

19e jaargang nr. 19

8 mei 1966

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

De bevrijding is volwassen

In de afgelopen week is voor de eenentwintigste keer de bevrijding van ons land herdacht. Eenentwintig in elk mensenleven is dat een belangrijke leeftijd, de leeftijd waarop men als volwassen wordt beschouwd. Dit praatje is bij u aangekondigd onder de titel „De bevrijding is volwassen”, en misschien heeft u zich inmiddels al afgevraagd, hoe de bevrijding eigenlijk, net als een mens, volwassen kan worden genoemd. Heeft die bevrijding dan soms ook een kleuterleeftijd en een puberteit gekend, en zal hij ook bejaard worden, en tenslotte sterven? Over die jeugd kunnen we wel kort zijn. De kleuterleeftijd met het probleemloze, uitgelaten feest is er geweest. En de puberteit ook: dat was de tijd waarin de zin en de doelmatigheid in discussie kwamen, en waarin het nut van dit soort herdenkingen zelfs geheel in twijfel werd getrokken. Zal de vergelijking met een mensenleven ook verder opgaan? We zullen eens zien.

Vooraf moet u weten, dat degene, die vandaag tot u spreekt over de bevrijding, zelf behoort tot de generatie die in dit opzicht zo'n beetje tussen servet en tafellaken verkeert. Ik was acht jaar toen ons land werd bezet en dertien toen de Canadezen kwamen. Kinderen tussen acht en dertien jaar begrijpen nog niet zo erg veel van de politiek en van de diepere achtergronden van het doen en laten van de volwassenen. Zij zijn echter wel erg gevoelig voor de sfeer om hen heen. En die sfeer van de bezetting was geladen met angst en spanning, met wanhoop en zorg. Het was ook een sfeer vol haat en machteloosheid. Natuurlijk zijn er ook duidelijke herinneringen: de honderden vliegtuigen in de lucht, de verdwaalde bommen en de enkele neergeschoten bommenwerper: de kou en het slechte eten van die laatste oorlogswinter. En ook de spanning van ons, jongens, als we uit het weiland opgeraapte strooibiljetten verzamelden en links en rechts in brievenbussen stopten — overigens zonder veel besef van het daaraan verbonden gevaar.

Voor talloze anderen, die in die tijd kind waren kunnen de herinneringen veel benauwender zijn: verblijf in kamp, razzia, huiszoeking, bombardement, evacuatie, onderduiktijd, arrestatie en dood van familieleden.

De generatie die nu begin dertig is weet nog

veel van de sfeer van die tijd, en zij kennen de verhalen over de oorlog nog uit de eerste hand. Maar de generaties die daarna zijn gekomen?

Carmiggelt vertelde onlangs in een van zijn „Kronkels” dat hij bezoek kreeg van een meisje van een jaar of zestien dat hem voor haar schoolkrant wilde interviewen. Hij vertelde haar hoe hij in de oorlogsjaren was betrokken bij het werk van het toen ondergrondse „Parool”. Het meisje informeerde of de Duitsers dat dan wel goed vonden. „Nee”, zei Carmiggelt, waarop zij dacht, „dat je dan zeker wel een flinke boete kreeg als de Duitsers je te pakken kregen?” Hoe leg je het zo'n meisje nu uit?

De schrijver W. F. Hermans vertelt in een van zijn verhalen hoe een na-oorlogse jongeman in de trein met een oudere vrouw in gesprek komt. Zij vertelt hem dat hij zoveel lijkt op haar zoon, die als oorlogsvlieger boven Duitsland is neergeschoten. Zij vertelt van zijn leven, en hij hoort het zwijsend aan. Het enige, wat hij tegen die vrouw had kunnen zeggen was, dat hij zo graag die zoon had willen zijn, om het avontuur van diens bestaan. Hoe leg je zo'n jongeman nu uit wat er feitelijk aan de hand was?

Hoe leggen wij, dertigjarigen, het straks uit aan onze kinderen?

Om de zin van de bevrijding te begrijpen moet men de sfeer van de bezetting hebben gekend, zoals vreugde en geluk pas hun werkelijke inhoud krijgen als men leed en verdriet heeft gekend. De dichter Bloem heeft het gezegd in die overbekende versregel: „Niet één van de ongeborenen zal de vrijheid ooit zo beseffen”.

Nu zijn de meidagen nog voor vele duizenden een periode van persoonlijke herinnering. Zij gaan naar de fusillade-plaatsen en de ere-begraafplaatsen, en zij herdenken de gevallen man, zuster, vader, zoon of vriend. Zij denken terug aan de spanning en de vernedering, aan zelf geleden leed en eigen verminking, en er zullen allerpersoonlijkste emoties zijn die zich nauwelijks onder woorden laten brengen. Wij, de jongste generatie, durven daarover slechts met grote schroom iets te zeggen — de volgende generaties kunnen alleen maar zwijgen. Reeds enige jaren geleden heb ik me dit alles scherp gerealiseerd toen ik op de avond van de

vierde mei enige voormalige verzetsstrijders de wacht zag houden bij een verzetsmonument. Onze generatie zal meemaken, dat er alleen nog hoogbejaarde en stramme veteranen zullen zijn om dit te doen, en eindelijk zullen wij moeten zeggen, dat er geen voormalige B.S.-ers meer zijn om deze erewacht te betrekken.

Aan het begin hebben wij de vraag gesteld, hoe de bevrijding „volwassen” kan worden genoemd, en of dit kan betekenen dat de bevrijding, net als een mens, bejaard zal worden en tenslotte zal sterven. Deze vraag kan beantwoord worden nadat we het voorgaande hebben overdacht. De bevrijding zal inderdaad bejaard worden, en in zeker zin stellig sterven, namelijk als persoonlijke herinnering van de generaties die het allemaal hebben meegemaakt. Er past ons slechts eerbied tegenover die behoefte aan persoonlijk herdenken, maar het toekomstbeeld van de slijtende herinnering is onafwendbaar. Het hoort bij een ordentelijke toespraak tot een eenentwintigjarige om te zeggen dat de jeugd nu definitief voorbij is, en wat volwassenheid eigenlijk betekent. Er behoort dan gesproken te worden over een evenwichtig afstand nemen van het verleden, en over de bereidheid zich nu ernstig in te stellen op de toekomst. In deze toespraak moet dus worden gezegd, dat de volheid van de herinnering aan oorlog, bezetting en bevrijding bij de ouderen onherroepelijk vermindert, en dat die herinnering bij de jongeren vager is of geheel ontbreekt naarmate zij later geboren zijn. En de vraag rijst, hoe het met het voortleven van de bevrijding gesteld zal zijn. Die vraag hoort bij het zich ernstig instellen op de toekomst, wat van een volwassenen geveerd mag worden.

Als we over deze vraag gaan nadenken is het goed ervan uit te gaan dat de humanist er in het algemeen weinig voor voelt tradities in ere te houden die geen werkelijke inhoud meer hebben. Er blijkt slechts weinig voor de eeuwigheid bestemd te zijn. Bovendien is het duidelijk, dat toekomstige generaties het karakter van de bevrijdingsherdenking geen groter onrecht zouden kunnen aandoen dan door op de duur alleen een kinderfeest met toeter-tjes en vlaggetjes over te houden, zonder enige bezinning.

Vooropgesteld moet worden, dat de grote oorlog op zichzelf, als militaire krachtmeting, de moeite van het herdenken eigenlijk niet waard is. Het was een moderne oorlog, door knappe veldheren op grote schaal uitgevochten met toepassing van alles wat de techniek van die dagen te bieden had.

De oorlog was vol veld- en zeeslagen en grote veldtochten, er zijn dorpen en steden geplunderd en platgebrand, en hele volkeren uitgemord. Maar dat alles heeft de mensheid al minstens vijftientig eeuwen vertoond, en altijd weer is het een hartverscheurend drama geweest, vol menselijk leed, vol angst en moed, vol triomf en ondergang. Tot op de dag van vandaag. De „laatste oorlog” laat nog steeds op zich wachten, en het „waarom” is één van de meest beklemmende vragen die wij ons kunnen stellen.

Deze oorlog was er dus één uit vele, en als het menselijk leed gesleten en vergeten zal zijn, zal dit alles in de geschiedenis verdwijnen.

Afgezien van de heroïek en tragiek, die bij elke oorlog behoren, zijn er een paar dingen die als wezenlijke punten overblijven.

Deze oorlog is ontketend door een groep mensen die uitgingen van beginselen en opvattingen waar geen menselijkheid meer bij te pas kwam. Er bleken voldoende anderen te zijn die niet

Landdag Socrates

De Humanistische Stichting „Socrates” organiseert op zondag 22 mei in Hotel Monopole te Amersfoort van 10.45 uur tot 15.45 uur haar voorjaarslanddag, getiteld

„Organisatie van de vrede”

Sprekers zijn prof. mr. B. V. A. Röling en mr. J. H. Burgers.

Voorzitter van de conferentie is prof. dr. B. W. Schaper.

Het programma ziet er als volgt uit:

- 10.45 uur Welkomstwoord door de voorzitter
- 11.10 uur Prof. mr. B. V. A. Röling: „Vrede en recht”
- 11.55 uur Koffiepauze
- 12.10 uur Mr. J. H. Burgers: „Vrede en wereldorganisatie”
- 13.00 uur Lunch
- 14.00 uur Nabespreking
- 15.30 uur Theepauze
- 15.45 uur Vertrek der deelnemers

Kosten f 3,75 p.p. (voor contribuanten en voor studenten f 1,25 p.p.)

Nadere inlichtingen en aanmeldingen bij het secretariaat: Postbus 114, Utrecht, tel. (030) - 24641.

over het kritische oordeel beschikten om te begripen waar die opvattingen toe moesten leiden, en zo groeide de horde van meelopers en uitvoerders die tenslotte de explosie van 1939 en 1940 mogelijk maakte. De doelstellingen van de nazi's maakten de oorlog en de bezetting tot zaken die iedereen aangingen. Het volk viel uiteen in drie groepen: schurken, helden en afwachters. Daarnaast waren er dan nog de slachtoffers van de grote moord — als symbool van wat een onmenselijk systeem kan betekenen.

Iedere Nederlander heeft in die jaren moeten kiezen. Hij kon dienst nemen bij de bezetters en meehelpen aan de uitvoering van hun plannen: mensen arresteren, bewaken en martelen; moorden plegen en administreren; of aan het Oostfront helpen om de Germaanse cultuur te verdedigen tegen de barbaren. Een andere mogelijkheid was er zelf beter van te worden: burgemeester worden bijvoorbeeld, of veel geld verdienen met bunkers bouwen. De Nederlander kon ook proberen zichzelf en de zijnen zonder kleerscheuren door deze roerige tijden heen

te loodsen, door gehoorzaam te doen wat hem werd gezegd, en verder binnenskamers voorzichtig wat te schelden op die moffen, die je radio inpikten en de sigaren rantsoeneerden. Hij heeft ook tot de opstand kunnen besluiten — dat was het verzet.

Het is voor een buitenstaander — en mijn generatie is buitenstaander — natuurlijk gemakkelijk er achteraf over te praten. Maar als er van helden uit deze oorlog gesproken moet worden kunnen dat naar mijn gevoel alleen de verzetsmensen zijn. Zij hebben bewust gekozen vóór het behoud van het menselijke in de samenleving door de opstand tegen een onmenselijk systeem.

Het was een opstand met blote handen, terwijl de vijand dagelijks om hen heen was, en terwijl elke buur of kennis een anonieme verklikker kon zijn. Onopvallende schoolmeesters en gewone fabrieksjongens bleken in deze situatie haast onvoorstelbare moed op te brengen; gewone huismoeders weerstonden de spanning van een huis vol onderduikers of verzetsmateriaal. De opstand was heel vaak niet gewelddadig: het transporteren en verbergen van onderduikers, het schrijven en drukken van illegale krantjes het stelen van belangrijke papieren en het knoeien in voor de Duitsers belangrijke gegevens. De bereidheid tot verzet, tot een uitzichtloos lijkende opstand tegen een gewelddadige overmacht is een van de beste menselijke eigenschappen. Men heeft daarvoor een sterk besef nodig van menselijke waardigheid, men moet welbewust geen genoegen nemen met een leven in geestelijke slavernij. Er moet een diepgeworteld onderscheidingsvermogen zijn tussen goed en kwaad, men moet weten wat de waarde van waarachtige vrijheid is, en men moet karakter hebben om te zeggen „dat neem ik niet”.

Waarschijnlijk ligt hier het wezenlijke zwaartepunt bij ons herdenken van '40-'45. Het is voor mij daarom een grote vraag of we er wel verstandig aan doen bij deze herdenking ook allerlei andere oorlogsactiviteiten van Nederlanders te willen betrekken, zoals die in Indonesië en Korea. De mei-herdenking dreigt daardoor naar mijn gevoel gedegradeerd te worden tot een doodgewone oorlogsherdenking, en oorlogen zijn niet waard herdacht te worden.

In deze overdenking hebben wij ons gerealiseerd, dat de bevrijding onderworpen is aan de zogenaamde „tand des tijds”. Juist bij deze eenentwintigste herdenking — de leeftijd der vol-

INVLOEDRIJKEN

Deze brochure bevat een verzameling van reeds gepubliceerde artikelen in het Woord van de Week over 35 belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachten naar voren hebben gebracht. De uitgave is verlucht met foto's en tekeningen. U kunt deze bestellen door storting of overschrijving van f 4,75 op postrekening nummer 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht.

wassenheid — is het goed ons af te vragen, hoe het met het voortleven van de bevrijding gesteld zal zijn in het denken en voelen van komende generaties. We hebben ons gerealiseerd, dat de bevrijdingsherdenking zal slijten, en wellicht eens zal verdwijnen. Daarover behoeven we niet tragisch gestemd te zijn; al het menselijke is nu eenmaal tijdelijk. Maar zoals de mens na zijn sterven voortleeft in wat hij voor anderen gedaan heeft en in wat hij voor anderen geweest is, zo zal ook de bezettingstijd kunnen voortleven als voorbeeld van een periode waarin mensen in verzet zijn geweest tegen een barbaars en misdadig systeem. De geschiedenis van de bezetting leert ons andermaal, dat de mens in staat is tot alle kwaad en tot alle goeds. Het is een voorbeeld van de mens in een grenssituatie, waarin hij gedwongen wordt een keus te maken voor of tegen de menselijke waardigheid — Die keus eist een duidelijk waardebesef, een idee van wat het leven de moeite waard maakt en van wat vrijheid eigenlijk is. Als we dat bij volgende herdenkingen over kunnen planten in de harten van de volgende generaties dan behoudt het verzet een blijvende waarde. Dan mag ook de bevrijding echt grijpt en volwassen worden genoemd.

W. A. VAN OPIJNEN.

lezingen voor de radio

Dinsdag 10 mei VARA 9.45 uur:

„Actueel Humanisme”, een televisieuitzending.

VARA (Ned. I). Voor aanvangstijden: zie programmabladen.

Zondag 15 mei VARA 9.45 uur:

H. J. ROETHOF: „Hoe vertellen wij het onze kinderen”.

Zondag 22 mei VARA 9.45 uur:

G. STELLINGA: „100 jaar Volksonderwijs - 100 jaar Openbaar Onderwijs”.

Zondag 29 mei VARA 9.45 uur:

wijlen H. G. CANNEGIETER: Uitgesproken door G. Stuiveling: „Geestdrift en nuchterheid”.

Eerste klas

Enkele tientallen jaren geleden reisde ik weinig, maar als ik reisde was het vaak in de vierde klas der Nederlandse spoorwegen. De spoorwegwagons voor de vierde klasse hadden wij in ruil gekregen voor de derde-klassewagens die een onzer burens zo lang van ons land had geleend. Deze 4e-klassewagens waren van de uiterste eenvoud. Zij hadden het aanzien van een grote kamer, waarin aan weerszijden een bank was geplaatst. De tien of twaalf personen die geluk hadden konden op een van de banken gaan zitten, de andere vijftig of zestig moesten met een staanplaats genoegen nemen. Dit bracht voor een treinreis van enigszins langere duur wel bezwaren mee, vooral voor hen die geen plaatsje tegen de zijwanden konden bemachtigen.

Nog weer iets later heb ik ook enkele malen in de vijfde klasse gereisd, hoewel die officieel niet bestond. Deze klasse bestond uit goederenwagens, die zich eigenlijk alleen van de vierde klasse onderscheiden, doordat de twee banken ontbraken. Maar omdat ik toen nog zo jeugdig was dat ik geacht werd voor elke persoon met rokken en grijze lokken op te staan, maakte het voor mij niet veel verschil.

(Lang geleden heb ik eens een satyriek verhaal gelezen van Duitsers die in de zesde klasse reisden. Dat kostte niks, maar daar had de wagon dan ook geen bodem, zodat de reizigers op de grond liepen en mee moesten helpen duwen. Persoonlijk heb ik dit nooit meegemaakt).

Nadien is het aantal klassen snel ingekrompen en thans kennen wij, gelijk iedereen wel weet, nog slechts twee klassen. De tweede klasse wordt gevuld — en vaak zeer goed gevuld — door personen die hun reis zelf bekostigen. In de eerste klasse vindt men een groot aantal personen, die „voor de zaak reizen”, in goede doen verkeren, maar geen auto kunnen besturen en aan een auto met chauffeur nog niet toe zijn en hen die althans aanspraak kunnen maken op een redelijke korting. Ik mag mijzelf tot de derde categorie rekenen.

Als ik de zuigelingen die met hun moeder in de eerste klasse reizen, omdat daar vaak meer plaats is om languit op een bank te liggen, even uitschakel, geloof ik te mogen zeggen, dat de overgrote meerderheid van het mensdom begint met in de tweede klasse te reizen. Sommigen houden dat levenslang vol uit financiële redenen en ook wel om de redelijke overweging, dat de derde-klas-wagens precies even snel aan het eindpunt zijn als de andere.

Als reiziger tegen gereduceerd tarief in de eerste klasse treft het mij telkens weer, dat de dames en heren daar zo hoffelijk tegen elkaar zijn. Ik ben niet van oordeel, dat het genieten van een zeker inkomen automatisch tot groter hoffelijkheid leidt. De oorzaak van de bijzondere wellevendheid moet dus elders worden gezocht.

Mij dezer dagen bevindende tussen Oss en Ravestein meen ik die oorzaak te hebben gevonden. Mijn theorie luidt als volgt:

De mannen en vrouwen die in de eerste klas

reizen zijn hun loopbaan vrijwel zonder uitzondering begonnen als jongelui die gedacht hebben, dat zij van het geld dat zij uitwonnen door in een eenvoudiger afdeling plaats te nemen, op een andere wijze goede sier zou kunnen maken. „Dat geld kan ik zelf wel verdienen”, zo moet door hun hoofd zijn gegaan, „en dan kan ik vanavond met Liesje naar de bioscoop of een glaasje chocomel gaan drinken”.

In de loop der jaren hebben zij zich een positie verworven, die gepaard ging met een abonnement of een reiskostenvergoeding voor rekening van de onderneming. In feite reizen deze lieden voor half geld, want de onderneming houdt de andere helft via de vennootschapsbelasting af van het rechtmatig aandeel van de minister van Financiën. Uit het deel dat de minister van Financiën niet ontvangt betaalt hij later het tekort van de spoorwegen. De economie is een eigenaardige wetenschap, doch dit terzijde.

Zij, die nu met welbehagen in de kussens plaatsnemen, vinden dat zij het aardig ver hebben gebracht. Zij hebben niet alleen een zeker respect voor zichzelf maar ook voor hun medereizigers die ongetwijfeld ook tot de afdeling handige jongens behoren. Als zij die medereizigers dan met wellevendheid tegemoet treden, brengen zij in werkelijkheid hulde aan zichzelf. Toen ik deze theorie tussen Ravestein en Wijchen aan mijn echtgenote voorlegde, zeide zij: „Dat zou ik maar nooit opschrijven want je legt er al je minderwaardigheidscomplexen mee bloot”. Nou, dat vind ik niet erg. Waarom zouden alle andere mensen wel minderwaardigheidscomplexen mogen hebben en ik alleen niet? Ik vind het gewoonweg fijn, als een deftig gekleed heer zijn tas of koffertje op een bank zet en dan vraagt: „Puddon, heppu last van die tas?” Dan trek ik even een gezicht alsof ik moet overwegen of die tas mij niet in mijn drukke denkwerk stoort en antwoord tenslotte minzaam: „Neuneu, ladu maar staan.”

Een enkele maal gebeurt het dat zich een gesprek ontpint. Dan blijkt dat mij medereizigers voor niets staan. Tientallen kilometers lang behandelen zij politieke, economische, sociologische en religieuze problemen en het blijkt, dat zij alle zaken goed doordacht hebben, want van enige twijfel blijkt nooit iets. Hun stellingen zijn meestal om te gillen, maar ik kan mij goed inhouden en zelf zitte zij elkaar ernstig toe te knikken. Gillen doet men niet in de eerste klasse.

Tussen Wijchen en Nijmegen boog mijn vrouw zich tot mij over en zei: „Let op, hiernaast zitten ze weer wat op te bouwen.”

Inderdaad, dit is het woord. Die mensen bouwen wat op. Een systeem, waardoor de jeugd, 's lands bestel, het horecawezen of de Verenigde Naties verbeterd kunnen worden. Het is alleen zo bijzonder jammer dat die allemaal niet luisteren willen. Want wat zou de wereld er veel mooier uit kunnen zien als mijn medereizigers wat meer invloed konden uitoefenen buiten de spoorwegcoupe's.

H. H.

HUMANISTISCHE CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKCONTACTEN
opgericht door het Humanistisch Verbod, verleent bemiddeling bij het leggen van
contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten. (adv.)